

הואיל משה

פרשת נח
שנת תשפ"ג

הרב יצחק מאטצען
מח"ס הואיל משה ושא"ס

וכתב בספר כלי חמדה פרשת וירא (אז"ח), דנראה דלאו הלכתא הוא, דלהלכה קיי"ל כר' יצחק דיליף דינין מאלקים, וא"כ אע"ג דאברהם ובניו הוזהרו על צדקה כדכתיב לעשות צדקה ומשפט, אבל ב"נ לא הוזהרו על זה, וכן נראה דעת הראב"ד והרשב"א ז"ל, שנדחקו לתרץ אמאי לא מברכינן על מצות צדקה, ואי נימא דגם ב"נ מצווים ע"ז, י"ל דלא שייך ברכה, דכל הברכות המה על מה שאנו מצווים מחמת קדושת ישראל, אבל מה שגם ב"נ מוזהרים ע"ז לא שייך מצות ברכה, ועיין במאמר העתים להרמ"ע ז"ל (פ"ב) מבואר להדיא כן עיי"ש מה שהאריך בזה.

ובספר יד רמ"ה עמ"ס סנהדרין (דף נ"ד) ד"ה תנו רבנן כתב, דב"נ חייב על צדקה, והטעם דלא חשיב לה, משום דהך צדקה דומיא דמשפט הוא והיינו פשרה עיי"ש, ובספר תכלת מרדכי פרשת בראשית נר מצוה (אז"ח י) הביא מש"כ הרוקח (סי' שס"ו), דב"נ מצווה על צדקה ולקט שכחה ופאה ומעקה ותיקון משקולת עיי"ש,

ובספר כלי חמדה (שם אות ב) האריך אם שייך מצות תוכחה בב"נ, וברש"י במסכת סנהדרין (דף ע"ה) מוכח דאין מצות תוכחה בב"נ עיי"ש, ובספר ישועות יעקב (אז"ח סי' נ"ח), ובספר מהר"ם שיי"ק על תרי"ג מצוות (מצוה רל"ג אות ד), ובספר פני מבין עמ"ס סנהדרין (דף קט"ו) הביא ששיטות חלוקות בזה אי ב"נ מצווה על תוכחה עיי"ש.

והנה י"ל דתוכחה הוא ענף ממצות צדקה, ואי ס"ל דב"נ אינו מצווה על צדקה, אינו מצווה ג"כ על מצוות תוכחה, ובזה יש לפרש מה דכתיב את האלקים התהלך נח, היינו דס"ל כר' יצחק דילפינן דינין מקרא דאלקים, ולפי"ז בן נח אינו מצווה על תוכחה.

ומעתה מבואר, דלכאורה ממה דכתיב את האלקים התהלך נח, ולא הקדים שמו של הקב"ה קודם לשמו, מוכח דלא היה כל כך צדיק, אך הרי לכאורה י"ל דלכן כתיב את האלקים התהלך נח, דנח ס"ל כשיטת ר' יצחק דילפינן דינין מקרא דאלקים, וב"נ אינו מצווה על תוכחה, וליכא הוכחה דלא היה כל כך צדיק, אך ר' יוחנן לשיטתו דס"ל דילפינן דינין מקרא ויצו ולא מקרא אלקים, לדידיה עכצ"ל דלכן כתיב את האלקים התהלך נח, להורות דלא היה כל כך צדיק, ולכן ס"ל לריו"ח בדורותיו ולא בדורות אחרים, משא"כ ר"ל י"ל דס"ל דילפינן דינין מקרא אלקים, ולכן כתיב את האלקים התהלך נח, ולא מוכח מכאן דלא היה כל כך צדיק, ולכן ס"ל בדורותיו וכש"כ בדורות אחרים ודו"ק.

אלה תולדת נח נח איש צדיק תמים היה בדרתיו את האלקים התהלך נח: ופירש"י ז"ל, יש מרבתינו דורשים אותו לשבח, כל שכן שאילו היה בדור צדיקים היה צדיק יותר, ויש שדורשים אותו לגנאי, לפי דורו היה צדיק ואילו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום, ובמסכת סנהדרין (דף ק"ח) נקבו בשמות, ר' יוחנן אמר בדורותיו ולא בדורות אחרים, וריש לקיש אמר בדורותיו כל שכן בדורות אחרים עיי"ש, ורבים ראו כן תמהו להביין סברת מחלוקתם, דאמאי נימא לדרוש לגנאי אם נוכל לדרוש לשבח.

והנבס"ד, דריו"ח ור"ל אזלי לשיטתם, דבספר אבני שהם פרשת אחרי (אות ב) הביא מה דאיתא במדרש, בחנוך כתיב (פרשה ה-כ"ב) ויתהלך חנוך את האלקים, ובנח כתיב (פרשה ו-ט) את האלקים התהלך נח, ומשני, חנוך דלא היה באותו דור צדיק כמוהו כתיב שמו קודם לשמו של הקב"ה, ויתהלך חנוך את האלקים, אבל נח שגם בניו היו צדיקים, וי"א שבניו היו צדיקים יותר ממנו, רק לכבודו של אביהם תליא הכתוב הצלה בו, ע"כ כתיב שמו אחר שמו של הקב"ה, ומפרש דברי המדרש, דמצינו דהקב"ה החמיר בכבוד צדיק יותר מכבודו, ולכן חנוך דהיה צדיק גדול ולא היה בעולם כולו דכוותו, לכן הקדים שמו של הקב"ה, אבל נח דלא היה כל כך צדיק לא הקדים שמו של הקב"ה עכ"ד, הרי ממה דכתיב את האלקים התהלך נח מוכח דלא היה כל כך צדיק.

אך י"ל, דאיתא במסכת סנהדרין (דף נ"ד), תנו רבנן, שבע מצות נצטוו בני נח, דינין וברכת השם ע"ז גילוי עריות ושפיכות דמים וגזל ואבר מן החי וכו', מנא הני מילי, אמר ר' יוחנן, ויצו ה' אלקים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכול תאכל, ויצו אלו הדינין, וכן הוא אומר כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו לעשות צדקה ומשפט וכו', ר' יצחק תני איפכא, ויצו זו עבודת כוכבים, אלקים זו דינין וכו' עיי"ש.

וכתב בספר חידושי הר"ן (ד"ה ויצו) וז"ל, ה"נ הו"ל למיחשב צדקה דהא כתיב לעשות צדקה ומשפט, אלא משום דצדקה לא חשיב משום דקום ועשה לא קחשיב, ואי"ל דבצדקה לא מיחייבי, דהא אקשינן לקמן (דף נ"ז), ואשה (בת נח) לא מיפקדה (על הדין), והא כתיב כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו וגו', ומשני, בניו לדין, ביתו (היינו נשים) לצדקה, אלמא דבצדקה נמי מיחייבי, ואשכחן דמיענשי עלה דכתיב ויד עני ואביון לא החזיקו וכו' עיי"ש.

עשייה מצד הכהנים שהמה שלוחי דידן, ולכן צריכים לעשות פעולה מן ההדיוט, ולא די באש היורדת מן השמים עיי"ש.

ובספר קב ישרה (אופן ע"ז) כתב, די"ל דזה אי כהנים הוי שלוחי דידן או שלוחי דרחמנא, תליא בפלוגתא ר"ש ור"י אי דרשינן טעמא דקרא או לא, דבספר חידושי ר' יוסף נחמיה עה"ת, עה"פ בפרשת אמור (פרשה כ"א-כ"א) כל איש אשר בו מום מזרע אהרן הכהן לא יגש להקריב את אשי ה' מום בו את לחם אלקיו לא יגש להקריב כתב, דהא דאסרה תורה בעל מום שאינו כשר להקריב, משום דכיון דכהני שלוחי דידן נינהו, וע"כ לא יתכן שיקריב קרבנו על ידי בעל מום דהקריבהו נא לפחתך, הישלח אדם דורון למלך על ידי חרום או שרוע, ומכל שכן למלך מלכי המלכים הקב"ה, אך אי שלוחי דרחמנא נינהו, לכאורה מה איכפת לן אם לפני המלך הגון הוא להיות שלוחו עכ"ד, ולפי"ז י"ל דאי דרשינן טעמא דקרא ע"כ דכהנים הוי שלוחי דידן, כדמוכח מטעמא דקרא דאסור להקריב על ידי כהן בעל מום, אבל אי לא דרשינן טעמא דקרא אז שפיר י"ל דכהנים הוי שלוחי דרחמנא עכ"ד.

ואיתא במסכת יומא (דף ע"ד), חצי שיעור, ר' יוחנן אמר אסור מן התורה כיון דחזי לאיצטרופי איסורא קאכיל, ריש לקיש אמר מותר מן התורה אכילה אמר רחמנא וליכא, והקשו התוס' אמאי אמר ריו"ח הטעם כיון דחזי לאיצטרופי איסורא קאכיל, ולא אמר מטעמא דבסמוך דכל חלב לרבות חצי שיעור, דהלא ריו"ח ידע לההיא ברייתא דהא בסמוך קא מותיב מינה, וי"ל דלהכי איצטריך ליה לריו"ח לפרושי האי טעמא, משום דאי מקרא דכל חלב הו"א דעיקר קרא לכוי איצטריך וחצי שיעור מדרבנן ואסמכוה אקרא, אבל השתא דקאמר טעמא דחזי לאיצטרופי, סברא הוא מהאי טעמא דדרשא גמורה הוא לחצי שיעור עיי"ש, ובחידושי הריטב"א הוסיף, דאע"ג דריו"ח מכל חלב נפקא ליה, מפרש טעמא דקרא עיי"ש, ולפי"ז י"ל דריו"ח ור"ל פליגי אי דרשינן טעמא דקרא, דריו"ח ס"ל דדרשינן טעמא דקרא, וי"ל דהטעם דאסרה התורה חצי שיעור משום דחזי לאיצטרופי, ולכן ניחא ליה יותר לאוקמי קרא דכל חלב על חצי שיעור ולא לכוי כמש"כ התוס', משא"כ ר"ל ס"ל דלא דרשינן טעמא דקרא, ולכן מסתבר ליה דקרא קאי על חלב כוי.

ומעתה מבואר, דריו"ח לשיטתו דס"ל דדרשינן טעמא דקרא, ולפי"ז ס"ל דכהנים המה שלוחי דידן, ולפי"ז הטעם דצריכין להביא אש מן השמים הוא משום דכהנים המה שלוחי דידן, וי"ל דסומכין על הנס, ומעתה היה לו לנח לבטוח בה' שלא יאונה לו כל רעה, והיה צריך להוכיח את דורו, ולכן ס"ל דרק בדורו היה צדיק ולא בדורות אחרים, משא"כ ר"ל לשיטתו דס"ל דלא דרשינן טעמא דקרא, וכהנים המה שלוחי דרחמנא, ומעתה הטעם דצריכין להביא אש מן השמים דאין סומכין על הנס, ולפי"ז שפיר עבד נח במה שלא הוכיח את דורו, ולכן ס"ל דהיה צדיק גמור ודו"ק.

ב) עוי"ל, עפ"מש"כ הישמח משה לפרש מאה"כ אלה תולדות נח וגו', דרצ"ל דהמבול שהוזכר בפרשה אחר כך, הוא הוליד, דהוא היה הגורם, שהיה לו להתפלל ולבקש רחמים על דורו עיי"ש, וכן מבואר בזה"ק (דף ס"ו:) עה"פ (ישעיה פרשה נ"ד-ט) כי מי נח זאת לי, שנקרא המבול מי נח, כי בסיבתו אירע כן עיי"ש, וכעיי"ז כתבו המפ' דהדורשין לגנאי ס"ל כי נח חטא במה שלא הוכיח את בני דורו שישבו בתשובה, דכיון שנמנע ולא הוכיח אותם בא מבול לעולם, ויש להוכיח זאת ממה דכתב רש"י"ל עה"פ עשה לך תבת עצי גפר וגו', שהיה נח מתעסק בבנין התיבה, וכשהיו שואלין אותו על כך, השיבם נח שהקב"ה עתיד להביא מבול לעולם אולי ישובו, הרי דהיה משיב להם רק כששאלו אותו, אבל הוא בעצמו לא הוכיח אותם עכ"ד.

ולכאורה צ"ב אמאי באמת לא הוכיח נח את בני דורו, ולכאורה י"ל, כי אשר נח ראה את הרשעות של בני דורו כי מלאה הארץ חמס ואשר איש את רעהו חיים בלעו, חשב כי באם יוכיח אותם יקצפו עליו ויקימו עליו להרגו, כדמצינו כן בכניסתו לתיבה, כמש"כ רש"י"ל עה"פ ויסגור ה' בעדו, שהגין הקב"ה בדובים ואריות סביב התיבה מפני שרצו לשבור התיבה ולהרוג את נח עיי"ש, ולכן ס"ל לנח דאסור להכניס עצמו בסכנה ולכן לא הוכיח את בני דורו.

אך י"ל, דאיתא במסכת פסחים (דף ס"ד), הפסח נשחט בשלש כיתות (פסחי ציבור בין שהציבור מרובין ובין שהציבור מועטין ויכולין לשחוט כולל בבת אחת מצוה ליחלק לשלש כיתות זו אחר זו), שנאמר ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל, קהל ועדה וישראל, נכנסה כת הראשונה נתמלאה העזרה ננעלו דלתות העזרה וכו' עיי"ש, ובגמרא, אתמר, אביי אמר ננעלו תנן (מאליהן ומעשה נסים), ורבא אמר נועלין תנן, מאי בינייהו, איכא בינייהו למסמך אניסא, אביי אמר ננעלו תנן, כמה דעיילו מעלו וסמכינן אניסא (וכל זמן שאין ננעלין מאליהן מניחין אותם ליכנס ולא חיישינן דלמא עיילי כוליהו ואין כאן שלש כיתות), רבא אמר נועלין תנן ולא סמכינן אניסא עיי"ש.

ולפי"ז י"ל, דאי ס"ל סומכין על הנס, היה לו לבטוח ולסמך בה' כי בוודאי יתרחש לו ניסא כדכתיב שומר נפשות חסידיו ומיד רשעים יצילם, ולא היה לו למנוע להוכיח את בני דורו, משא"כ אי ס"ל אין סומכין על הנס, שפיר עבד במה שלא הוכיחם.

ואיתא במסכת יומא (דף כ"א:) ונתנו בני אהרן אש על העצים וגו', אעפ"י שיוורד אש מן השמים, מצוה להביא מן ההדיוט עיי"ש, ובספר יקהל שלמה (פרשת וישב) הביא בשם רבינו בחיי הטעם בזה, משום דאין לסמוך על הנס, ואינו ראוי להשתמש בשינוי סדרי הטבע, כי כל הנעשה בדרך נס גריעותא הוא כדאיתא במסכת שבת (דף נ"ג:) דאמר אביי כמה גרוע אדם זה שנשתנו לו סדרי בראשית עיי"ש, ולכן אפילו כשירד אש מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט, להורות דאין לסמוך על הנס, והביא שם עוד טעם, משום דכהנים המה שלוחי דידן, משו"ה צריך גם

משא"כ ר"ל לשיטתו דס"ל מצוות אין צריכות כוונה, ושרי לעשות על מנת לקבל פרס, ולכן דרש הכתוב לשבח עכ"ד העצי חיים.

ועפ"ז י"ל באופן אחר, דאיתא במסכת ברכות (דף ל"ה:), תנו רבנן ואספת דגניך מה תלמוד לומר, לפי שנאמר לא ימוש ספר התורה מפין יכול דברים ככתבן (שלא יעסוק בדרך ארץ), ת"ל ואספת דגניך הנהג בהן (עם דברי תורה) מדת דרך ארץ (שאם תבא לידי צורך הבריות סופך ליבטל מדברי תורה) דברי ר' ישמעאל, רשב"י אומר אפשר (בתמיה, אפשר כדברך) אדם חורש בשעת חרישה וזורע בשעת זריעה וכו' תורה מה תהא עליה, אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי אחרים שנאמר ועמדו זרים ורעו את צאנכם וכו' עיי"ש.

ובספר שפע חיים לפסח (דרוש ד' אות ב') כתב, דר' ישמעאל ורשב"י פליגי אם אדם רשאי לסמוך על הנס, לעסוק בתורה כל היום ולסמוך שפרנסתו תהא מצויה לו, ומלאכתו תיעשה על ידי אחרים, דר' ישמעאל ס"ל דאין לסמוך על הנס, ורשב"י ס"ל דשרי לסמוך על הנס. והמקור לדברי רשב"י י"ל דהוא מהא דדרשינן במסכת יומא (דף י"ט:) ודברת במ ולא בדברים אחרים עיי"ש, ומפרש דברים ככתבם שאין לעסוק בשום דברים אחרים שבעולם, ור' ישמעאל מוקי לה כמאן דדריש התם ודברת במ ולא בתפלה, אך זהו רק אי ס"ל דחיוב תפלה הוא מה"ת אז שפיר יש לאוקמי קרא בדיני תפלה, אבל אם ס"ל תפלה מדרבנן, אז על כרחך דרשינן במ ולא בדברים אחרים.

ודאיתנן עלה לשיטת הרמב"ם בספר המצות (עשה ה') מקרא ולעבדו בכל לבבכם, ולשון ספרי ולעבדו זו תפלה, והרמב"ן חולק עליו וס"ל דתפלה מדרבנן, ועיקר הכתוב ולעבדו בכל לבבכם מצות עשה שתהיה כל עבודתינו לאל יתברך בכל לבבינו כלומר בכוונה רצויה שלימה לשמו וכו' לא שנעשה המצוה בלא כוונה עיי"ש, ומזה דמצוות צריכות כוונה הוא מן התורה.

היוצא לנו מזה דהך פלוגתא אי סומכין על הנס תליא בהאי פלוגתא אי מצוות צריכות כוונה, דאי ס"ל מצוות צריכות כוונה מקרא ולעבדו בכל לבבכם, ולא מוקמינן לה בתפלה, דתפלה אין חובתה אלא מדרבנן, על כרחך דקרא ודברת במ אתיא לדברי תורה לדבר במ ולא בדברים אחרים, וכשיטת רשב"י דדברים ככתבן, ומשום דסומכין על הנס, ואי ס"ל מצוות אין צריכות כוונה, אתיא קרא ולעבדו בכל לבבכם על עבודת התפלה, ומוקמינן קרא ודברת במ ולא בתפלה, וס"ל כר' ישמעאל דהנהג בהן מנהג דרך ארץ, לפי שאין סומכין על הנס עכ"ד. ומעתה י"ל דאזלי לשיטתייהו, דר' יוחנן לשיטתו דס"ל מצוות צריכות כוונה, וס"ל דסומכין על הנס, ומעתה היה לו לנח לבטוח בה' שלא יאונה לו כל רעה, והיה צריך להוכיח את דורו, ולכן ס"ל דרק בדורו היה צדיק ולא בדורות אחרים, משא"כ ר"ל לשיטתו דס"ל מצוות אין צריכות כוונה, ולפ"ז ס"ל דאין סומכין על הנס, ולפ"ז שפיר עבד נח במה שלא הוכיח את דורו, ולכן ס"ל דהיה צדיק גמור ודו"ק.

ג) עוי"ל, עפ"מש"כ בעצי חיים בפרשתן (ת"ח), דאיתא בר"ה (ה) האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני, ובשביל שאזכה בה לחיי העולם הבא, הרי זה צדיק גמור, וכתבו התוס' (ד"ה בשביל), דהא דאמרינן במס' אבות (פ"א-מ"ג), אל תהיו כעבדים המשמשינן את הרב על מנת לקבל פרס, היינו בתוהא על הראשונות אם לא תבוא שאלתו עיי"ש, ומשמע דבאינו תוהא על הראשונות מותר לעשות על מנת לקבל פרס, והוא צדיק גמור.

ויש לומר דנפקא ליה מהכא, דעל מנת לקבל פרס הוא ג"כ צדיק גמור, דהנהג רש"י עה"פ את האלקים התהלך נח כתב, שהיה צריך סעד לתומכו, ויש לפרש דמעצמו היה קשה לו לעבוד את ה' ולכבוש את יצרו בלי קבלת שכר או מיראת העונש, וזהו הסעד ועזר לכבוש את יצרו בשביל שכר מצותיו או בשביל העדר העונש, ואמר הכתוב נח איש צדיק תמים, והפירוש תמים ר"ל שהיה צדיק גמור, ומבואר דגם העושה על מנת לקבל פרס הרי זה צדיק גמור, כדברי התוס' דבאינו תוהא על הראשונות הוא צדיק תמים, היינו צדיק גמור.

והנה בייטב פנים לשבת תשובה (מאמר כ"ח) כתב, דהא אם שרי לעשות על מנת לקבל פרס תליא בפלוגתא אי מצוות צריכות כוונה מה"ת, דאי שרי לעשות על מנת לקבל פרס שמע מינה שאין צריך לעשות המצוות בכוונה שלימה בלתי לה' לבדו, אלא דאף כאשר מתכוון להנאת עצמו יצא ידי חובתו, והיינו משום דמצוות אין צריכות כוונה, משא"כ אם צריך לקיים המצוות רק לשם שמים ואסור לעשות על מנת לקבל פרס דבעינן שיכוון בעשייתם לשם שמים, והיינו דצריך כוונת המצוות לצאת ידי חובתו דמצוות צריכות כוונה עיי"ש.

ואיתא במסכת נזיר (דף כ"ג), אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן, מאי דכתיב כי ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו במ ופושעים יכשלו במ, משל לשני בני אדם שצלו את פסחיהן, אחד אכלו לשום מצוה, ואחד אכלו לשום אכילה גסה, זה שאכלו לשום מצוה צדיקים ילכו במ, וזה שאכלו לשום אכילה גסה ופושעים יכשלו במ, אמר ליה ר"ל, האי רשע קרית ליה, נהי דלא קא עביד מצוה מן המובחר פסח מיהא קא עביד עיי"ש, וכתבו האחרונים דר' יוחנן ור"ל קמיפלגי אי מצות צריכות כוונה, דר' יוחנן דמשוי ליה כרשיעא למי שאכלו לשום אכילה גסה, סבר דמצות צריכות כוונה, ולכן כשאכלו לשום אכילה גסה ולא כיון לשם מצוה לא יצא ידי חובתו ורשע הוא, ור"ל ס"ל מצות אין צריכות כוונה, ולכן אמר נהי שלא קיים מצוה מן המובחר מצוה מיהא עביד עכ"ד, [ועיי' בטורי אבן מסכת ר"ה (דף כ"ט.) מש"כ ליישב מהא דאיתא במסכת פסחים (דף ק"ד:) דר"ל ס"ל מצוות צריכות כוונה עיי"ש].

ומעתה י"ל דאזלי לשיטתייהו, דר' יוחנן לשיטתו דס"ל מצוות צריכות כוונה, ולפ"ז אין רשאי לעשות על מנת לקבל פרס, ולכן כיון שנח קיים המצוות משום שכר ועונש לא נחשב צדיק רק בדורותיו, דאילו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום,

עייני יבמות (דף טז), ולכן פדות שלח לעמו היינו שמועיל תשובה, אבל קדוש ונורא שמו היינו אם פגם בשם השם וחטא בע"ז לא מהני תשובה דהו"ל בחינת קדוש דהוא כל"ת שבמקדש עיי"ש.

והא דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש ילפינן במסכת זבחים (דף צ"ג): מהא דאמרה התורה ועצם לא תשברו בו, ר"ש בן מנסיא אומר אחד עצם שיש בו מוח ואחד עצם שאין בו מוח, אמאי נייתי עשה (דאכילת מוח דכתיב ואכלו את הבשר בלילה הזה) ולידחי את ל"ת, אלא שמע מינה אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש עיי"ש. והקשה בספר ברכת אברהם עמ"ס פסחים (דף פ"ה). דהאיך ילפינן משבירת עצם דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, דלמא הטעם דאין עשה דוחה ל"ת בשבירת עצם, משום דכתיב שני פעמים ועצם לא תשברו בו ואין עשה דוחה שני לאוין כמש"כ בספר הכריתות (שער ג' ס"ו קס"ד) עכ"ק, וכן הקשה בספר לימודי ה' (לימוד ב') עיי"ש, ועיין בעין פנים לתורה (אות כ"א) שהקשה מנ"ל דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, לפי"מ דאיתא במסכת חולין (דף י"ז), א"ר שמעון ב"ל ג' פגימות הן, פגימות עצם דפסח, פגימות אוזן בכור, פגימות מום בקדשים וכו', וכולן פגימתן כדי פגימות מזבח, וכמה כדי שתחגור בו צפורן ע"כ, מבואר דשבירת עצם הוא בעשיית פגימה במשהו בעלמא, ולפי"ז בשבירת עצם איכא כמה לאוין, דכשישבור עצם עד חללו להוציא ממנו המוח שיש בעומק יעשה עי"ז כמה פגימות וא"כ תהיה כמה לאוין, דאי"ל דאחרי פגימה ראשונה הנעשית בהעצם, נחשב העצם לשבור ופגימה שניה הנעשית בעומק העצם אחרי הראשונה איננו עוד איסור, דהא הרמב"ם בה' קרבן פסח (פ"י ה"ד) כתב, דהשובר אחר השובר בעצם אחד הרי זה לוקה עיי"ש, וא"כ איך מביא הגמ' ראייה דאמרין אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, דילמא שאני התם דאיכא כמה לאוין, והרי אין עשה דוחה שני לאוין, וכתב דאה"נ דראיית הגמ' הוא רק אי ס"ל דעשה דוחה אף ב' לאוין, אבל אי ס"ל דאין עשה דוחה ב' לאוין ליכא שום ראייה, וי"ל דאמרין עשה דוחה ל"ת אף במקדש ושאיני הכא בשבירת עצם דאיכא כמה לאוין עיי"ש.

היוצא לנו מזה דאי ס"ל עשה דוחה שני לאוין אז איכא ראייה משבירת עצם דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, וי"ל דעל חטא דע"ז לא מהני תשובה, משא"כ אי ס"ל דאין עשה דוחה שני לאוין, אז י"ל דלכן אינו דוחה גבי שבירת עצם, וי"ל דעשה דוחה ל"ת שבמקדש ומהני תשובה על חטא דע"ז.

ובהואיל משה שנת תשע"ו (אות ק"א) כתבנו הטעם דלא אמרין עשה דוחה ב' לאוין, לפימש"כ הישועות יעקב (סוף הל' פסח) בתשובת נכד המחבר, הטעם דבל"ת שיש בו כרת לא אמרין עשה דוחה ל"ת, דהנה י"ל הטעם דאמרין עשה דוחה ל"ת, עפ"י"מ דמבואר ברמב"ן (פרשת ויקרא) עה"פ וסמך ידו על ראש העולה ונרצה לו לכפר עליו, וכתב רש"י ז"ל, על מה הוא מרצה לו, אם תאמר על כריתות ומיתות ב"ד או מיתה בידי שמים או מלקות, הרי עונשן אמור, הא אינו מרצה אלא על עשה ועל לאו שנתק לעשה עכ"ל, וכתב הרמב"ן ז"ל וז"ל, ואני תמה, וכי היכן עונשן אמור, כי הקרבנות בשוגגין הן מרצין, ונוכל לומר שיכפרו על חייבי מיתה בידי שמים

אלה תולדת נח נח איש צדיק תמים היה בדרתיו את האלקים התהלך נח: ואיתא במדרש נחומא, ילמדנו רבנו, על כמה עברות נשים מתות בשעת לידתן, כך שנו רבותינו על שלש עברות וכו' ושלשתן מה"ת וכו', ומה ראו נשים להצטות על שלש מצות האלו, אמר הקב"ה, אדה"ר תחלת בריותי היה ונצטוה על עץ הדעת, וכתיב בחוה ותרא האשה וגו' ותתן גם לאשה עמה ויאכל, וגרמה לו מיתה ושפכה את דמו, וכתיב בתורה שופך דם האדם באדם דמו ישפך, תשפוך דמה וכו' כדי שיתכפר לה על דם האדם ששפכה, מצות חלה מנין, היא טמאה חלתו של עולם וכו', הדלקת הנר מנין, היא כבתה נרו של אדם דכתיב נר ה' נשמת אדם לפיכך תשמור הדלקת הנר עכ"ל, וצ"ב שייכות הלכה זו לפרשתן.

והנבס"ד, בהקדם לבאר מש"כ רש"י ז"ל ד"ה בדרתיו, יש מרבתינו דורשים אותו לשבח, כל שכן שאילו היה בדור צדיקים היה צדיק יותר, ויש שדורשים אותו לגנאי לפי דורו היה צדיק ואילו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכולם, ובמסכת סנהדרין (דף ק"ח). נקבו בשמות, ר' יוחנן אמר בדורותיו ולא בדורות אחרים, ויש לקיש אמר בדורותיו כל שכן בדורות אחרים, ורבים ראו כן תמהו להבין סברת מחלוקתם, דאמאי נימא לדרוש לגנאי אם נוכל לדרוש לשבח.

והנבס"ד, דהנה בספר בנין דוד (אות מ"ו) כתב דנח לא היה צדיק גמור, דנח חטא במה שלא הוכיח אנשי דורו שיעשו תשובה כדאיתא במדרש נחומא, ובגין שנמנע ולא הוכיחם בא מבול לעולם עיי"ש, ובספר ישמח משה פי' אלה תולדות נח רצ"ל דהמבול שהוזכר אחר כך בפרשה הוא הוליד שהוא היה הגורם, שהיה לו להתפלל ולבקש רחמים על דורו עיי"ש.

אך יש להעיר, לפי"מ דמבואר במדרש רבה (פרשה ל"א-ג), דהוה אמר להון (נח אמר כן לבני דורו) רקים (שוטים שבעולם) אתם מניחים מי שקולו שובר ארזים, ומשתחווין לעץ יבש עיי"ש, מבואר מזה דהם עבדו ע"ז, ולפי"מ דנודע דעל חטא דע"ז לא מהני תשובה, לפי"ז לכאורה י"ל דנח לא חטא במה שלא עורר את העם לתשובה, די"ל דלכן נמנע מלהוכיחם, דס"ל כיון דעל חטא דע"ז לא מהני תשובה אין ענין להוכיחם.

ובספר פרדס יוסף (פ' שמ"ג) עה"פ בני אהרן הנותרים, הביא מה ששמע מפ"ק של הגה"ק מאוסטראווצא זצ"ל, בטעם הדבר דלא מהני תשובה על חטא דעבודה זרה, עפמש"כ קמאי דהא דמהני תשובה הוא מטעם עשה דוחה ל"ת, וכדאיתא ביומא (ט"ז): גדולה תשובה שדוחה ל"ת שבתורה, וכיון דקיי"ל אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש לכן גבי חטא דעבודה זרה שכביכול הרים יד כלפי מעלה בקדוש ונורא שמו יתברך, הו"ל כל"ת שבמקדש, ושוב אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, ולכן לא מהני תשובה על חטא דעבודה זרה, ועד"ז ביאר מאמר הכתוב בתהלים (ק"א-ה) סמוכים לעד לעולם וגו' פדות שלח לעמו וגו' קדוש ונורא שמו, היינו סמוכים לעד לעולם מה שאנו דורשין סמוכין דכלאים בציצית דאמרין עשה דוחה ל"ת

אך זה תליא אי דרשינן טעמא דקרא או לא, דאי דרשינן טעמא דקרא שפיר י"ל דטעמא דאמרינן עדל"ת משום דאיסורי לאוין המה רק במחשבת עבירה, ולכן רק בל"ת גרידא אמרינן עשה דוחה ל"ת, משא"כ בשני לאוין דגם שוגג צריך כפרה אז לא אמרינן עשה דוחה ל"ת, משא"כ אי ס"ל לא דרשינן טעמא דקרא, לא שייך לומר דלכן אמרינן עשה דוחה ל"ת משום דשוגג בלאו אינו צריך כפרה, וי"ל דהוא גזיה"כ ומה לי חד לאו ומה לי שני לאוין.

ולפי"ז יבואר, דריו"ח לשיטתו דס"ל דרשינן טעמא דקרא, ובשני לאוין לא אמרינן עשה דוחה ל"ת, ומעתה י"ל דלכן לא אמרינן עשה דוחה ל"ת משום דהוא שני לאוין, ולפי"ז י"ל עשה דוחה ל"ת שבמקדש, ותשובה מהני על חטא דע"ז, ולכן ס"ל לריו"ח דכיון דנח לא הוכיח בני דורו לעשות תשובה לכן ס"ל דלא היה צדיק גמור, משא"כ ר"ל דס"ל לא דרשינן טעמא דקרא, ובשני לאוין אמרינן עשה דוחה ל"ת, והטעם דלא אמרינן עשה דוחה ל"ת, משום דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, ולפי"ז לא מהני תשובה על חטא דע"ז, וי"ל דלכן לא הוכיחם כיון דעל חטא דע"ז לא מהני תשובה, ושפיר י"ל דהיה צדיק גמור ודו"ק.

ואיתא בב"ר (י"ט-כ"ב) אכלתי לא כתיב כאן אלא ואוכל, אכלתי ואוכל עוד, וכתב הידי משה לפרש, דאדה"ר בא באמתלא דאין עליו עון במה שאכל מעץ הדעת, כי אכל רק פחות מכשיעור שאינו בגדר אכילה, וז"ש אכלתי אולם כדי להתחייב הייתי נצרך לאכול עוד להשלים השיעור עיי"ש, ועיין ביושב אהלים (דף ב. מדפ"ס) שהביא כן מספר עשרה מאמרות עיי"ש. אך עדיין צ"ב איזה התנצלות הוא בכך, אף דלא אכל אלא פחות מכזית הרי עבר על איסורא דאורייתא, דהלא קיי"ל כר' יוחנן ביומא (דע"ז) דח"ש אסור מה"ת.

ובספר יושב אהלים (דף ד. מדפ"ס) כתב ליישב, דהנה הרמב"ם בה' חמץ ומצה (פ"א-ה"ו) כתב, האוכל מן החמץ עצמו בפסח כל שהוא הרי זה אסור מה"ת, שנאמר לא יאכל חמץ, והקשו המפ' דלמ"ל להרמב"ם להביא קרא מיוחד דלא יאכל, הרי בכל איסורין שבתורה קיי"ל כריו"ח דחצי שיעור אסור מה"ת, וכתב שם המשנה למלך, שמהרל"ח (ס"ו י"ח) תירץ דאיסור חמץ לא דמי לאיסור חלב דמשם למדו דחצי שיעור אסור, משום דחלב אסור לעולם ולא היה לו שעת היתר, משא"כ בחמץ שיותר קודם הפסח, ולכן הוצרך קרא מיוחד לאסור חצי שיעור בחמץ עיי"ש.

ומדבריו אלו יש ללמוד דאיכא סברא לומר דה"נ בדבר שאין איסורו קיים לעולם, שאין בו איסור חצי שיעור, מה"ט גופיה של המהרל"ח דלא דמי לחלב שאין היתר לאיסורו, ונודע מש"כ קמאי דאם היה אדה"ר ממתין עד הערב שפיר היה רשאי לאכול מעץ הדעת אלא שאכלה פגה, הרי שעץ הדעת לא היה בה איסור עולם, ולסברת המהרל"ח בדבר שיש היתר לאיסורו לית ביה איסור חצי שיעור, וזה שדקדק אדה"ר ואמר אכלתי ואוכל עוד, דכוונתו דהיינו טעמא שאכלתי משום ואוכל עוד לעת ערב שאז יהא היתר לאיסורו וממילא דליכא בה איסור חצי שיעור וכדין אכלתי עכ"ד.

שוגגין, ועל חייבי מלקות שוגגין, ועל חייבי מיתות ב"ד שוגגין באותן שאין חייבין עליהן חטאת, כגון מכה אביו ואמו ומקלל, כשם שהחטאת מכפרת בחייבי כריתות שוגגין, ואולי בעבור שפירש הכתוב בחייבי מיתות ב"ד ובחייבי כריתות עונשן במזיד ובשוגג, ופירש בחייבי מיתה בידי שמים עונשן במזיד למיתה, ובחייבי לאוין למלקות, ולא פירש בהם שום עונש בשוגג, נראה להם לחכמים שכל העונש שבהם פרשו הכתוב, כי למה יפרש עונשן של אלו במזיד ובשוגג, ויפרש עונש האחרים במזיד, ולא יפרש אותו בשוגג, ויאמר שיהא מחוייב להביא בהן עולה, ולכן ראו שאין בחייבי מיתה בידי שמים ובחייבי מלקות אלא עונשן המפורש בהן במזיד, אבל בשוגג אין עליהם שום נשיאות חטא, ואין צריכין ריצוי כלל עכ"ל, ומבואר מזה דבשוגג של עבירות שהן חייבי מיתה בידי שמים או של מלקות, אין עליהם שום נשיאות חטא כלל ואין צריכין ריצוי כלל.

וכן מבואר בחידושי הר"ן סנהדרין (פ"ד:) דאיתא (שם) רב לא שביק לבריה למישקל ליה סילוא (ק"ק ישב לו בבשרו), מר בריה דרבנא לא שביק לבריה למיפתח ליה כוותא (כיה להוציא ליתח ממנו), דילמא חביל והו"ל שגגת איסור, ופריך, אי הכי אחר נמי (לא ליפתח שהרי כל ישראל הותרו על חבלת חבירו דכתיב לא יוסף פן יוסף), ומשני, אחר שגגת לאו (כשאין מתכוין הוי שגגה באיסור שזדונו לאו בעלמא דקיל), בנו שגגת חנק עיי"ש, וכתב הר"ן לבאר שהטעם הנכון דשגגת לאו מותר, מפני שלא מציינו שענש הכתוב כלל, ואפשר שאפילו בדיני שמים אינו מתחייב עיי"ש, והרי זה כסברת הרמב"ן ז"ל, דמדלא מציינו שענש הכתוב שגגת לאו מוכח שאין בו איסור כלל.

מבואר מזה דעבירת לאו אינו אלא אם עובר עליה במחשבה ובמעשה דהיינו שעושה במזיד ובשואט נפש, אבל אם עשה עבירה בשוגג בלא דעת זה לא נחשב לחטא כלל, ולפי"ז י"ל דהיינו טעמא דאמרינן עשה דוחה ל"ת, כיון דאינו עובר על הל"ת כי אם לצורך קיום העשה נמצא דאינו עובר על הלאו רק במעשה ובלא מחשבת עבירה ומשו"ה הותר הל"ת עבור קיום העשה, וכ"ז בל"ת גרידא, משא"כ בל"ת שיש בו כרת דחייב קרבן על שגגתו, הרי אף בלי מחשבת עבירה הוי המעשה בעצמה חטא שצריך עליה כפרה, ולכן אף כשעובר עליו מפני קיום העשה ואין בו מחשבת עון מ"מ לחטא יחשב דסוכ"ס הרי הוא מעשה עבירה, ולכן בל"ת שיב"כ אמרינן דהל"ת אינו נדחה עכ"ד הישועות יעקב.

והנה הר"ן במסכת יומא (דף פ"א) הביא בשם הראב"ד, דהא דשוחטין לחולה בשבת ואין מאכילין אותו נבילה אף דשבת בסקילה וחמור, מ"מ כיון דנבילה עובר על כל כזית וכזית הו"ל ריבוי לאוין וחמור יותר מאיסור סקילה דשבת עיי"ש, ולפי"ז כתב בשו"ת אבני ציון ח"א (מ"ג אות ד'), די"ל דאף דלאו אחד אם עבר בשוגג אינו צריך כפרה, מ"מ בב' לאוין דחמור מאיסור כרת שפיר צריך כפרה אם עבר בשוגג עיי"ש, ולפי"ז כיון דבשני לאוין אמרינן דצריכין כפרה בשוגג שפיר מובן אמאי אמרינן דעשה דוחה רק לאו אחד ולא שני לאוין.

וכ"כ בחכמת שלמה או"ח (סי' תל"א סק"א), והפמ"ג בפתיחה כוללת להלכות פסח (ח"ב פ"א אות ג' בסוגריים), דכיון דהרמב"ם פוסק כר' שמעון דס"ל במסכת פסחים (דף כ"ח:) דחמץ לאחר זמן איסורו מותר, א"כ יש היתר לאיסורו, וליכא למילף מכל חלב דאין היתר לאיסורו, ולכן צריך קרא מיוחד לאסור חצי שיעור עכ"ד.

אך יש להעיר, לפימש"כ בספר יד המאיר עמ"ס חולין (ר"פ גיד הנשה), דלאחר דכתיב לא יאכל חמץ להורות דחצי שיעור אסור, ילפינן בכל איסורין דחצי שיעור אסור אף היכא דהיה לו היתר, וגם היכא דיש היתר לאיסורו עיי"ש, א"כ אין לו לאדה"ר התנצלות על מה שאכל מעץ הדעת, משום דחצי שיעור מותר היכא דיש היתר לאיסורו, דהלא מחמץ ילפינן דאף היכא דיש היתר לאיסורו אמרינן דחצי שיעור אסור. ובחידושינו לפסחים כתבנו לתרץ קושית המפ"ל דלמ"ל קרא דלא יאכל לאסור ח"ש תיפ"ל דח"ש אסור בכה"ת, דהנה התוס' במסכת פסחים (דף כ"ח:) ד"ה ר"ש אומר כתבו, דהא דס"ל לר"ש דחמץ לפני זמנו אינו עובר עליו זהו רק דאין בו איסור לאו, אבל מ"מ איכא איסור עשה, דתשבתו משמע שלכדה"נ והיינו אכילה, והקשה בספר אור תורה להגה"ק מאוסטראווצע זצ"ל (פרשת וישב אות כ"ז), דא"כ איך חל בתוך זמנו לאו דאכילת חמץ אעשה דתשבתו, דכיון דמחמת עשה דתשבתו היה אסור באכילה מערב פסח לאחר חצות ונמשך כל ימי הפסח, ולא דבל תאכל חמץ אינו חל רק בתוך פסח, וא"כ איך חל לאו דב"ת חמץ אעשה דתשבתו, הא אין איסור חל על איסור ואף איסור לאו אינו חל על איסור עשה עכ"ק.

ותירץ בשו"ת אבני ציון ח"א (סי' כ"ז אות ב) דהא התורה אמרה דהלאו דאכילת חמץ חל על העשה דתשבתו הוא משום דאי אפשר בענין אחר עיי"ש, ולפי"מ שכתב הפמ"ג בפתיחה כוללת (ח"א אות ט"ז) דגבי איסור בב"ח אמרינן דח"ש מותר מה"ת דכיון דהוי חידוש ולא ילפינן לה מכל חלב עיי"ש, וכיון דכל הלאו דאכילת חמץ דחל הוא משום דהוי חידוש, ובחידוש הא אמרינן דח"ש אינו אסור משום דלא ילפינן מכל חלב, ולכן שפיר הוצרך הרמב"ם קרא מיוחד לאסור ח"ש באכילת חמץ, ולפי"ז שוב י"ל דהיכא דיש היתר לאיסורו חצי שיעור מותר. אך כתב שם דשפיר חל לאו דבל תאכל חמץ על עשה דתשבתו, לפימש"כ בשו"ת שאגת אריה (סי' פ"ב) דנשים אינן מוזהרות בעשה דתשבתו, דהו"ל מ"ע שהז"ג דנשים פטורות עיי"ש, א"כ הו"ל לאו דבל תאכל חמץ איסור מוסיף על עשה דתשבתו, דתשבתו אינו נוהג בנשים, והוי כל תאכל חמץ איסור מוסיף לגבי נשים, ושפיר חל, וא"צ לומר דהוי גזירת הכתוב ולא הוי חידוש עיי"ש.

וכתב הפמ"ג בספרו תיבת גמא פרשת בא (אות ד'), דזה אי אשה מצווה בעשה דתשבתו או לא במחלוקת שנויה, דלטעם הר"ן (ריש פסחים) שכתב, דמה שהצריכו חכמים בדיקה בחמץ יותר מבשאר איסורין וכו' כבר כתבתי שעשו כן כדי לקיים מצות תשבתו וכו', ואם אתה אומר שחששו שלא יבוא לאכלו וכו', היינו טעמא דחשו ביה טפי מבשאר איסורין משום דחמץ לא בדילי אינשי מיניה כולי

שעתא וכו', ואפשר עוד שמפני טעם זה החמירה תורה בו לעבור עליו בבל יראה ובבל ימצא, וכ"כ הרשב"ץ (ביבין שמועה מאמר חמץ ד"ה התורה), דמשום דלא בדילין מיניה עשתה התורה סייג שלא יבוא לאכול והחמירה לעבור בב"י ובב"ש, ועד"ז י"ל דהיינו טעמא דתשבתו דעשתה התורה סייג שלא לעבור בב"י עיי"ש, ולכן אי אמרינן דעשה דתשבתו היא מפאת סייג דבל יראה, אז י"ל דגם נשים איתנייהו בעשה דתשבתו כיון דמוזהרות בלאו דבל יראה, משא"כ אי אמרינן דעשה דתשבתו הו"ל גזה"כ ולא משום סייג, אז י"ל דאשה פטורה מעשה דתשבתו כמו דפטורות מכל מעשהז"ג עכ"ד עיי"ש.

ועיי בשו"ת חת"ס חאו"ח (סי' ק"ח) שכתב דטעמו של הר"ן הנ"ל דלכן עוברין בבל יראה משום גזירה שמא יבוא לאכלו, זהו רק להמ"ד דדרשינן טעמא דקרא, דלדידיה דרשינן הטעם שאסרה תורה חמץ בבל יראה מטעם גזירה, משא"כ למ"ד דלא דרשינן טעמא דקרא לא אמרינן הך סברא עיי"ש.

היוצא לנו מזה, דאי ס"ל דרשינן טעמא דקרא, א"כ י"ל דהטעם דעוברין בבל יראה משום שמא יבוא לאכלו, ומעתה י"ל דגם נשים חייבות בעשה דתשבתו, ואי"ל דלכן חל לאו דבל תאכל חמץ על עשה דתשבתו, משום דמוסיף נשים, וע"כ דהא דחל משום דחידוש הוא, ולפי"ז י"ל דלא ילפינן מכל חלב דחצי שיעור אסור, ולכן צריכין קרא לא יאכל חמץ לאסור חצי שיעור, ולא ילפינן מכאן דגם היכא דיש היתר לאיסורו אמרינן דחצי שיעור, ולפי"ז יש לו לאדה"ר אמתלא על מה שאכל מעץ הדעת, כיון דלא אכל רק חצי שיעור והיכא דיש היתר לאיסורו לא ילפינן מכל חלב ואמרינן דחתי שיעור מותר. משא"כ אי ס"ל לא דרשינן טעמא דקרא, ולפי"ז י"ל דנשים אינן מצוות על מצות עשה דתשבתו, וי"ל דלכן חל לאו דבל תאכל חמץ משום דמוסיף נשים, ולפי"ז לא הוי חידוש, וע"כ דלכן צריכין קרא לאסור חצי שיעור, להורות דאף היכא דיש היתר לאיסורו חצי שיעור אסור, ולפי"ז לא היה לאדה"ר אמתלא על מה שאכל מעץ הדעת, דהלא אף חצי שיעור אסור.

והנה הישמח משה (בפרשתן) הביא מה דאיתא בשבת (ל"ב) דפריך הגמ' ומאי שנא בשעת לידתן, אמר רבא נפל תורא חדד לסכינא (נפל תורא לארץ שהוא עומד לשחיטה הכל אומרים חדדו לסכינא עד שלא יקום ויהא טורח להשליכו, כך, הואיל ואיתרע מולה מזומנת פורענותה לבא), אביי אמר תפיש תירוס אמתא (תרבה פשעים השפתח) בחד מחטרא ליהוי (וכולן תלקה בחבטה אחת כלומר אשה עומדת ליסורי לידה על עונשה של חוה ומצטרפין לה עונשין הרבה לאותו מלקות), רב חסדא אמר שבקיה לרויא דמנפשיה נפיל, (לשיכור אינך צריך להפילו שהוא יפול מאליו, כך האשה עומדת לילד משנתעברה, והיא צריכה לבקש להקב"ה לפתוח רחמה, והוא נמנע והיא מתה אליה, כל הני משל הדיוט נינהו), מר עוקבא אמר רעיא חגרא ועיזי ריהטן אבב חוטרא מילי ואבי דרי חושבנא (כשהיא באה לפני גדרות צאן שם הוא מדבר עמה להלקות על פשעה, ואבי דרי לבית הדיר של צאן באין לחשבון, גדרות צאן מתרגמין חוטרין דען כלומר האשה כשהיא בביראות, פעמים שכוויתיה תולין, ואין כת במקטרג להוכיח עונה, אבל מהשגיגה לפתח הסכנה וצריכה לנסים שם מזכירין עונותיה ומעשהיה אם ראייה היא לנס או לא) עיי"ש.

לאיסורו חצי שיעור אסור, ולפי"ז לא היה לאדה"ר אמתלא על מה שאכל מעץ הדעת, דהלא אף חצי שיעור אסור, ולכן מספקא ליה להמדרש על כמה עברות נשים מתות בשעת לידתן, אי ס"ל דהטעם הוא בשביל חטא דעה"ד ומתות בשביל ג' עבירות, או משום הא דמשני בגמרא ומתות אף בשביל שאר עבירות ודו"ק.

ויאמר אלקים לנח קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס מפניהם והנני משחיתם את הארץ: ופירש"ל, לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל, ונתחבטו בזה המפ' שהרי אנשי דור המבול חטאו בע"ז ובג"ע, וכדכתיב ותשחת הארץ לפני האלקים וגו', ופירש"ל לשון ערוה ועבודת כוכבים, ומדוע דייקא על הגזל נחתם גזר דינם.

והנבס"ד, עפימש"כ בספר יושב אהלים (דף כ"ג.) לפרש הקרא בסוף פרשת בראשית, וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבת לבו רק רע כל היום, דאיתא בקידושין (דף מ"ב:) שליחות יד (בפקדון) מאי היא, דתניא על כל דבר פשע, בית שמאי אומרים לחייב על המחשבה (או על הדיבור) כמעשה (שאם אמר או חשב לשלוח יד בפקדון, הרי הוא ברשותו

מאותה שעה ואילך, להתחייב בכל אונסין שיעלו בו, אפילו הוי שומר חנם, שלא היה חייב עד עכשיו אלא בפשיעה), ובית הלל אומרים, אינו חייב עד שישלח בו יד, שנאמר אם לא שלח ידו במלאכת רעהו, אמרו ב"ש לב"ה והלא נאמר על כל דבר פשע, אמרו להם ב"ה לב"ש, והלא נאמר אם לא שלח ידו במלאכת רעהו, אמרו ב"ש לב"ה א"כ על כל דבר פשע למה לי, שיכול אין לי אלא הוא, (שנתחייב באונסין בשליחות יד אלא בזמן ששלח בה יד הוא עצמו), אמר לעבדו ולשלוחו מנין, תלמוד לומר על כל דבר פשע עיי"ש.

ואיתא במדרש רבה פ' נח (פרשה ל"א-ה) וז"ל, וכך היו אנשי המבול עושים, היה אחד מוציא קופתו מליאה תורמוסים והיה זה בא ונוטל פחות משהו פרוטה וזה בא ונוטל פחות משהו פרוטה, עד מקום שאינו יכול להוציאו ממנו בדין עיי"ש, והקשו המפ' דהא קיי"ל דבן נח נהרג על פחות משו"פ, ותיצו עפימש"כ הרב המגיד בריש ה' גזילה, דאף גזול כ"ש אסור, היינו דוקא דבר שמקפידין בו (שיקרא פחות משו"פ) למעוטי נוטל קיסם דאינו נכנס בסוג חצי שיעור, ולפי"ז אף דבן נח נהרג על פחות משהו פרוטה, מאחר שנמכרים מאה תרמוסין בפרוטה, אינו נכנס לגדר פחות משו"פ להתחייב מיתה עכ"ד, ולפי"ז קשה דאמאי נענשו, וכתב בש"ך עה"ת משום שעשו כולם בהסכמה אחת, והוי כמי ששלחו כל אחד שליח ושלוחו של אדם כמותו ויצטרף הכל לשו"פ, באופן דלב"ש קרא דכתיב על כל דבר פשע, לחייב על המחשבה כמעשה, ולב"ה על כל דבר פשע דאפילו אמר לשלוחו חייב.

ובזה יובן הקרא כמין חומר, וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ, והיינו דרבים גוזלין זה מזה ובין כולם נעשית רעה רבה, אף שאין בה שוה פרוטה, מ"מ ע"י שנעשו כולם שלוחים זה לזה, מלאה הארץ חמס מפניהם, וגם זאת יתירה היתה בס, שכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום, ולפי"ז ממנ"פ נענשו, דאי דרשינן לחייב את

מבואר מזה דטעמא דנשים מתות בלידתן משום דאז הוא שעת סכנה ואיתרע מזלה.

וכתב היש"מ דלפי"ד התנחומא דלכן נתנו מצות האלו לנשים לתיקון חטא הקדמון, יש ליישב קרשית הגמרא מ"ש בשעת לידתן בפשיטות, דהא בחטא דאדה"ר נגזרה הגזירה בעצב תלדי בנים, ולכן אם לא עשתה האשה התיקון לחטא אדה"ר בקיום הנך מצוות, אז נתעורר עליה העונש דבעצב תלדי בנים, והגמרא דלא משני הכי צ"ל דלא ס"ל כהתנחומא דלכן ניתנו המצות האלו כדי לתקן חטא דאדה"ר, ולכן כתב רש"י טעם אחר דהנשים נצטוו באלו המצוות מפני שצרכי הבית תלוין בהן, כי לגמרא דידן א"א לומר כטעם התנחומא, דא"כ מאי מקשה מ"ש בשעת לידתן.

וכתב היש"מ דאיכא נפק"מ טובא בין הני שני טעמי, דלטעם הגמרא דאז הוי שעת סכנה ואיתרע מזלה, אז י"ל דגם על שאר עבירות מתות בשעה זו ולאז דוקא על הני ג', משא"כ לדעת התנחומא לא שייך העונש רק על הנך ג' עבירות בדוקא, שאם לא קיימם האשה מתעורר עליה הגזירה דבעצב תלדי בנים עיי"ש.

ובזה יבואר המדרש, דכיון דהך פלוגתא אי דרשינן לשבח או לגנאי תליא בזה, דאי ס"ל דרשינן טעמא דקרא, ובשני לאוין לא אמרינן עשה דוחה ל"ת, ומעתה י"ל דלכן לא אמרינן עשה דוחה ל"ת משום דהוא שני לאוין, ולפי"ז י"ל עשה דוחה ל"ת שבמקדש, ותשובה מהני על חטא דע"ז, ולכן י"ל דכיון דנח לא הוכיח בני דורו לעשות תשובה לכן לא היה צדיק גמור.

משא"כ אי ס"ל לא דרשינן טעמא דקרא, ובשני לאוין אמרינן עשה דוחה ל"ת, והטעם דלא אמרינן עשה דוחה ל"ת, משום דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, ולפי"ז לא מהני תשובה על חטא דע"ז, וי"ל דלכן לא הוכיחם כיון דעל חטא דע"ז לא מהני תשובה, ושפיר י"ל דהיה צדיק גמור.

ובזה נמי תליא אי איכא חטא עץ הדעת, דאי ס"ל דאי ס"ל דרשינן טעמא דקרא, א"כ י"ל דהטעם דעוברין בכל יראה משום שמא יבוא לאכלו, ומעתה י"ל דגם נשים חייבות בעשה דתשבתו, ואי"ל דלכן חל לאז דבל תאכל חמץ על עשה דתשבתו, משום דמוסיף נשים, וע"כ דהא דחל משום דחידוש הוא, ולפי"ז י"ל דלא ילפינן מכל חלב דחצי שיעור אסור, ולכן צריכין קרא לא יאכל חמץ לאסור חצי שיעור, ולא ילפינן מכאן דגם היכא דיש היתר לאיסורו אמרינן דחצי שיעור, ולפי"ז יש לו לאדה"ר אמתלא על מה שאכל מעץ הדעת, כיון דלא אכל רק חצי שיעור, והיכא דיש היתר לאיסורו לא ילפינן מכל חלב ואמרינן דחתי שיעור מותר.

משא"כ אי ס"ל לא דרשינן טעמא דקרא, ולפי"ז י"ל דנשים אינן מצוות על מצות עשה דתשבתו, וי"ל דלכן חל לאז דבל תאכל חמץ משום דמוסיף נשים, ולפי"ז לא הוי חידוש, וע"כ דלכן צריכין קרא לאסור חצי שיעור, להורות דאף היכא דיש היתר

ועיין בש"ך חו"מ (סי' שמ"ח סק"ו) שכתב וז"ל, ואין לומר דהיינו טעמא דאין שליח לדבר עבירה משום דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין וכדאיתא במסכת קידושין (ע"ב), וכשהשליח שוגג לא שייך האי טעמא, דמ"מ שייך האי טעמא כיון דלא היה השליח מחויב בדבר לעשות היה לו לחוש שמא יש עבירה בדבר ודברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין, ועו"ל, דהא דאמרינן בש"ס טעמא דאין שליח לדבר עבירה משום דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין היינו מעיקרא דס"ד דמסברא קיי"ל דאין שליח לדבר עבירה, אבל לבתר דמסיק משום דהוי מעילה ושליחות יד או טביחה ב' כתובים הבאים כאחד ואין מלמדין, א"כ אפילו בלא טעמא דדברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין, שפיר ילפינן מהא דאיצטריך רחמנא למיכתב שני כתובים דיש שליח לדבר עבירה, שמע מינה דבעלמא אין שליח לדבר עבירה, וגזירת הכתוב הוא, וכה"ג איתא טובא בתלמוד דב' כתובים הבאים כאחד אין מלמדין אפילו ליכא טעמא בהכי בעלמא ודו"ק עכ"ד הש"ך.

ועיין בספר שו"ת חתם סופר חאו"ח (סי' פ"ד) ד"ה אך שכתב וז"ל, ולענ"ד דבדיני ב"נ אי נעשו שליח אין חילוק בין דבר עבירה בעבירה שלהם ובין שארי שליחות, דבישראל גלי קרא ב' כתובים הבאים כאחד מעילה וטביחה ולא בב"נ, כי טעם דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין אינו עיקר, אלא גזירת הכתוב הוא מטעם שני כתובים כמו שהעלה הש"ך, וא"כ בב"נ לא שייך זה עכ"ל, מבואר מזה דאי אמרינן דטעמא דאין שליח לדבר עבירה הוא מכת סברא דאמרינן דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין, אז הדין נותן דגם בב"נ אמרינן אין שליח לדבר עבירה, דהרי לפי האי סברא אין מקום לחלק בין ישראל לב"נ, ורק למה דס"ל להש"ך דהא דאין שליח לדבר עבירה הוא גזירת הכתוב או יש לחלק בין ישראל לב"נ. ועיין בספר שו"ת נודע ביהודה קמא חלק אבהע"ז (סי' ע"ח) שכתב בתו"ד וז"ל, דאי מדינא דאורייתא אין שליח לדבר עבירה מקראי ילפינן וקיי"ל כרבנן במסכת ב"מ (דף קט"ו). דלא דרשינן טעמא דקרא להוציא דבר מכללו ואין הטעם משום דברי מי שומעין שנחלק מחמת כך וכו' עיי"ש, מבואר מזה דאי ס"ל דרשינן טעמא דקרא או י"ל דטעמא דאין שליח לדבר עבירה הוא משום דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין ואז י"ל דגם בב"נ אמרינן אין שליח לדבר עבירה, משא"כ אי ס"ל דלא דרשינן טעמא דקרא או אמרינן דטעמא דאין שליח לדבר עבירה הוא גזירת הכתוב, ובב"נ אמרינן יש שליח לדבר עבירה.

והבאנו דזה אי מהני תשובה על חטא דע"ז תליא אי ס"ל דרשינן טעמא דקרא, דאי ס"ל דרשינן טעמא דקרא, ובשני לאוין לא אמרינן עשה דוחה ל"ת, ומעתה י"ל דלכן לא אמרינן עשה דוחה ל"ת משום דהוא שני לאוין, ולפי"ז י"ל עשה דוחה ל"ת שבמקדש, ותשובה מהני על חטא דע"ז, משא"כ אי ס"ל לא דרשינן טעמא דקרא, ובשני לאוין אמרינן עשה דוחה ל"ת, והטעם דלא אמרינן עשה דוחה ל"ת, משום דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, ולפי"ז לא מהני תשובה על חטא דע"ז.

השליח, א"כ הרי בידם עון גזל שכולם נעשים שלוחים זה לזה, וגם אי דרשינן כב"ש לחייב על המחשבה, הרי אליבא דכו"ע יש בידם עון מחשבה רעה, שכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום, ולכן אמר הקב"ה אמחה את האדם עכ"ד, ובחומת אנך (מהחיד"א) כתב, ותמלא הארץ חמס, הארץ עצמה היתה מליאה חמס, שאחד מפקיד כיסו אצל חבירו ואפרסמון, והיה הנפקד מניחם תחת הקרקע עם אוצרותיו, ומפקיד בא בלילה ולריח אפרסמון נוטל הכל עכ"ד. אכן זה תלוי אי אמרינן בכך נח דיש שליח לדבר עבירה, כיון דבעצם גזלו דבר שאין בו שום שוויות, רק דכאן הוי שליחות כל אחד עבור רעהו לדבר עבירה, ואי אמרינן ישלד"ע בכך נח א"ש דאמאי נתחייבו דור המבול, דכל אחד נחשב כשליח לרעהו וחל השליחות אף דהוי דבר עבירה ולכן נתחייבו.

ובהואיל משה שנת תשע"ו (את פ"ג) כתבנו דזה אי בב"נ אמרינן יש שליח לדבר עבירה תליא במה שנחלקו קמאי בשורש דין אין שליח לדבר עבירה, דאיתא במסכת קידושין (דף מ"ב), דלכן אמרינן אין שליח לדבר עבירה, משום דאמרינן דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין עיי"ש, והסמ"ע בחו"מ (סי' קפ"ב סק"ב) כתב לפרש דהיינו משום דדברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין יכול המשלח לומר סברתי שלא ישמע לי לעשותו ולכן אין המשלח חייב עיי"ש, אך בהמשך הגמ' איתא דמשו"ה אמרינן אין שליח לדבר עבירה, משום דמעילה ושליחות יד הוי שני כתובים הבאים כאחד וכל שני כתובין הבאים כאחד אין מלמדין עיי"ש.

ופריך הגמ' מהא דתניא שליח שלא עשה שליחותו שליח מעל, עשה שליחותו בעל הבית מעל, כי עשה שליחותו דבעל הבית בעל הבית מיהא מעל, אמאי נימא אין שליח לדבר עבירה, והקשו התוס' (ד"ה אמאי מעל), דעל כרחך מיירי בשוגג דאי במזיד ליכא מעילה, א"כ מאי פריך דנימא אין שליח לדבר עבירה, הרי בכה"ג דהוי שוגג לא שייך לומר דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין כיון שהוא שוגג, ותירצו דמיירי שאחר כך נזכר השליח עיי"ש, ומשמע מדברי התוס' דס"ל דהטעם דאמרינן אין שליח לדבר עבירה משום דדברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין, ולא משום גזיה"כ גרידא, דמשו"ה בשוגג אמרינן ישלד"ע, וכן משמע מדברי התוס' ב"ק (דף ג"ז) ד"ה אלא, דעיקר הטעם הוא משום דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין. אבל הריטב"א במסכת קידושין (ע"ב) אהא דקאמר הגמ' דאין שליח לדבר עבירה משום דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין כתב וז"ל, פירוש טעמא קאמרינן שהוא כן על הרוב, מיהו דינא דאורייתא הוא כדלקמן, ואפילו היכא דליתיה להאי טעמא כגון שהוא שוגג וכיוצא בזה וכו', והיינו דאקשינן אהא דתניא שליח שעשה שליחותו בעל הבית מעל ואמאי נימא אין שליח לדבר עבירה, והא תם דהוי שליח שוגג ואפי"ה פרכינן דנימא אין שליח לדבר עבירה, ואע"ג דלא שייך לומר דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין עכ"ל, מוכח מזה דהריטב"א ס"ל דהא דאמרינן אין שליח לדבר עבירה הוא מגזירת הכתוב, ואפילו במקום דלא שייך הטעם דברי הרב וכו' מ"מ בכל גווני ליכא שליחות לדבר עבירה.

ומעתה יבואר, דהנה על חטא ג'ע וע"ז לא היה נענשים דאפשר בתשובה, אבל כיון שחטאו בגזל בזה גילוי דעתם שלא מהני להם תשובה, ומעתה בהכרח שיענשו על חטאתם שחטאו בג'ע וע"ז, דכיון שחטאו בגזל דסברו שאין בכך איסור דאף שהלכו בחבורה אחת לא נחשב כשליח, דגם בכך נח אמרינן אין שליח לדבר עבירה, דאף דלדידהו לא שייך הטעם דברי התלמיד ודברי הרב מי שומעין, עכ"ז אמרינן בב"נ אין שליח לדבר עבירה, דלא דרשינן טעמא דקרא, ולפי"ז לא מועיל תשובה על חטא דע"ז, וזהו מה שכתב רש"י"ל שלא נחתם דינם אלא על הגזל ודו"ק.

עד כל ימי הארץ זרע וקציר וקר וחם וקיץ וחרף ויום ולילה לא ישבתו: ואיתא במסכת סנהדרין (דף נ"ח:), אמר ריש לקיש עכו"ם ישבתו (ממלאכתו יום שלם) חייב מיתה, שנאמר ויום ולילה לא ישבתו (ודריש לא ישבתו ממלאכה דאבני אדם נמי קאי, ולא תימא לא ישבתו אהני ששת עתים דקרא קאי כלומר לא יבטלו ולא יפסקו מלחיות), ואמר מר אזהרתן זו היא מיתתן עיי"ש, אמנם במד"ר (דברים א-כ"א) איתא, דדריש ריו"ח דב"נ ששבת חייב מיתה, מהא דנהוג שבעולם מלך ומטרוניתא יושבין ומסיחין זה עם זה, ובא אחד ומכניס עצמו ביניהם אינו חייב מיתה, כך השבת אות היא בין הקב"ה ובין ישראל, שנאמר ביני ובין בני ישראל, לפיכך כל עכו"ם שבא ומכניס עצמו קודם שמל חייב מיתה עיי"ש, וצריכין להביא במאי נחלקו.

והנבס"ד, דנודע קושית המפ', הא האבות קיימו כל התורה ושבת ג"כ בכלל, והיאך שמרו השבת הא לא נצטוו עליה ואסור להם לשבות כיון דקודם מ"ת היה להם דין ב"נ עכ"ק, ובספר בית האוצר (מפרכת א' אות כ') כתב לתרץ קושית המפ' הנ"ל, ד"ל דעשו מלאכה שאצל"ג, דחשיב שפיר מלאכה, אלא דמלאכת מחשבת הוא דלא הוי, ופטורין עליה בשבת מפאת סמיכות פרשת שבת לפרשת המשכן, ובמשכן כתיב מלאכת מחשבת וכמבואר במסכת חגיגה (דף ע"ג), ועכ"פ לענין מצות הב"נ דכתיב רק יום ולילה לא ישבותו, ולא כתיב שם מלאכת מחשבת, א"כ הא גם מלאכה שאצל"ג שפיר לא הוי שביתה כיון דהוי מלאכה עיי"ש.

אך כ"ז א"ש אי ס"ל מלאכה שאצל"ג פטור, א"כ ממנ"פ אי היה להם דין ישראל לא עשו מלאכה דהא פטורין על מלאכה שאצל"ג, ואי הוי להם דין ב"נ שפיר נחשב להם למלאכה ולא עברו על יום ולילה לא ישבותו, אבל למ"ד דמלאכה שאצל"ג חייב, א"כ לא שייך לומר דעשו מלאכה שאצל"ג, דהלא אי היה להם דין ישראל א"א להם לעשות מלאכה שאצל"ג דהלא חייבים על מלאכה שאצל"ג.

ולכאורה יש להעיר, לפימש"כ בספר פני יהושע במסכת שבת (דף מ"ד), דאע"ג דס"ל לר"ש דמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור, מ"מ מודה דאסור מה"ת ורק ממלקות פטור, והטעם הוא דכיון דשבת במרה נצטוו ושם לא הוה ידעינן חילוק בין מלאכה הצריכה לגופה

או שאינה צריכה לגופה, א"כ אין סברא לומר דאח"כ שנצטוו במלאכת המשכן ומינה גמרינן דבעינן מלאכה הצריכה לגופה דומיא דמשכן, נפיק מכלל איסור לגמרי כשעושה מלאכה שאינה צריכה לגופה, ודי לנו לומר שהתורה הוציאתו מחיוב מיתה וחייב חטאת, אבל האיסור תורה נשאר עיי"ש, ולפי"ז הדקל"ד איך שמרו את השבת, דאי"ל דעשו מלאכה שאינה צריכה לגופה, דהלא גם מלאכה שאינה צריכה לגופה אסור מה"ת. אך י"ל, דאיתא במסכת סנהדרין (דף נ"ד:), עשר מצות נצטוו ישראל במרה, שבע שקיבלו עליהן בני נח והוסיפו עליהן דינין ושבת וכיבוד אב ואם, דינין דכתיב שם שם לו חק ומשפט, שבת וכיבוד אב ואם דכתיב כאשר צוך ה' אלקיך ואמר רב יהודה כאשר צוך במרה (כתיב בדברות האחרונות גבי

שבת וכיבוד אב ואם, והיכן צוך, הא ליכא למימר דמשה הוה אמר להו בערבות מואב כאשר צוך בסיני, דמשה לאו מאליו היה שונה להם משנה תורה ומוזיהם על מצותיה אלא כמו שקבלה הוא והיה תורו ומניד להם וכל מה שכתוב בדברות האחרונות ה"י כתוב בלוחות וכן שמע בסיני) עיי"ש.

ובספר חידושי החת"ס שבת (דף פ"ו:). הביא מש"כ הנחלת יעקב דהא דאמרינן דשבת במרה נצטוו, לא נצטוו לשבות מיד ממרה ואילך, אלא לעסוק בהלכותיה לכשינהג, והביא ראייה ממש"כ רש"י עה"ת (עה"פ הנ"ל) במרה נתן להם מקצת פרשיות של תורה שיתעסקו בהם שבת ופרה אדומה ודינין עיי"ש, הרי דנצטוו במרה אמצות פרה אדומה, אע"ג דלא נהגה עד שהוקם המשכן לשנה האחרת, וה"ה דמצות שבת לא נצטוו רק לעסוק בהלכותיה עכ"ד.

ועיין ברמב"ן עה"ת (עה"פ הנ"ל) שכתב, דמלשון רש"י שאמר במרה נתן להם מקצת פרשיות של תורה שיתעסקו בהם, משמע שהודיעם החקים האלה, ולימד אותם עתיד הקב"ה לצוות אתכם בכך, על הדרך שלמד אברהם אבינו את התורה, והיה זה כדי להרגילם במצוות, ולדעת אם יקבלו אותם בשמחה ובטוב לבב, והוא הנסיון שאמר ושם נסהו עיי"ש.

ועיין בגור אריה למהר"ל מפראג פרשת שלח (פרשה ט"ו-ל"ב), ויהיו בני ישראל במדבר וימצאו איש מקשש עצים ביום השבת, וכתב שם רש"י בגנותן של ישראל דבר הכתוב שלא שמרו אלא שבת ראשונה ובשניה בא זה וחללה, וכתב הגור אריה ואע"ג דבמרה אפקידו על שבת, ומוכח מן המקרא דהיה קודם שבת זה ב' שבתות וכו', נראה כיון דלא כתיב בתורה שבת של מרה רק שם שם לו חק ומשפט, לא הוי זה בכלל תורה שנתן לישראל כי לא היה זה רק כמו שאר המצוות שנתן קודם שקבלו התורה כמו שאר מצוות בני נח וכו', והחילוק שאין להם רק כללות ולא פרטות ודקדוקיה, שלא נתנו להם רק הלכות שבת ולא דקדוקיה ופרטיה, ולפיכך לא נקרא שבת ראשון רק כאשר כתב בתורת שבת, והוא שבת של פרשת המן ואז נתנו פרטותיה ודקדוקיה עיי"ש.

ועיין בספר פנים יפות עה"ת (פרשת יתרו) שכתב לפרש הקרא אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל, לפי שאחז"ל כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל, הם הגדולים שנקראים בשם ישראל, הודיע להם דקדוקי מצות, ויש לומר שהודיע לגדולים שבהם כל

עיי"ש, אך כ"ז א"ש אי ס"ל דשבת נתנה במרה היינו שמירת השבת, אז י"ל דכיון דעיי"ש שמירת שבת כהלכתה נעשה שותף במעשה בראשית ליכא כאן דינא דבר מיצרא, משא"כ אי ס"ל דרק הלכות שבת נתנה במרה.

ובספר יציב פתגם (פרשת שמיני) כתב לבאר מה דאיתא במסכת שבת (שס), דמשה רבינו השיב על תביעת מלאכי השרת ואמר רבש"ע תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה וכו' לא יהיה לך אלהים אחרים, בין עמים אתם שריוין שעובדין עבודת גלולים, שוב מה כתיב בה זכור את יום השבת לקדשו, כלום אתם עושים מלאכה שאתם צריכין שבות, שוב מה כתיב בה, לא תשא, משא ומתן יש ביניכם, שוב מה כתיב בה, כבד את אביך ואת אמך, אב ואם יש לכם, שוב מה כתיב בה לא תרצח לא תנאוף לא תגנוב קנאה יש ביניכם יצה"ר יש ביניכם וכו' עיי"ש.

ולכאורה צ"ב סברת מלאכי השרת, וכי לא ידעו שרוב מצוות התורה אי אפשר לקיימן רק בעולם הזה בבעלי גוף חומרי, והיאך עלה על דעתם לקבל התורה, אך י"ל דסברו דאעפ"י שאי אפשר להם לקיים המצוות הקשורים בעניני הגוף והגשם, מ"מ יכולים לקבל המצוות וחלקי התורה דשייך קיומם גם בשמים ממעל, כגון מצוות אהבת ה' ויראת ה' ותלמוד תורה וכדומה, אך י"ל דזה תליא בפלוגתת ריו"ח ור"ל, דאיתא במסכת סנהדרין (דף ק"א.) עה"פ (ישעיה ה-ל"ה) לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק, אמר ריש לקיש למי שמשייר אפילו חק אחד (מלשמו נידון בגיהנם), אמר ר' יוחנן לא ניחא למרייהו דאמרת להו הכי (אין הקב"ה רוצה שיהא דן את ישראל כל כך לכה חובה), אלא אפילו לא למד אלא חק אחד עיי"ש, וי"ל דמלאכי השרת ס"ל כו' יוחנן דבחוק אחד סגי להנצל ממדת הדין, ומינה דכל מצוה ומצוה חשיב בפני עצמה, ולכן רצו לקבל אותן המצוות דשייכו בהו, ומשה רבינו השיבם כדעת ר"ל דצריכין לקיים כל התורה כולה כי תורת ה' תמימה וכיון שהם אינן שייכים בכמה וכמה מצוות אינם יכולין לקבל את התורה עיי"ש.

ומעתה יבואר פלוגתת ר' יוחנן ור"ל, דר' יוחנן לשיטתו דס"ל דבחוק אחד סגי להנצל ממדת הדין, ומעתה ע"כ הטעם דלא קיבלו המלאכים את התורה, משום דבני ישראל שמרו את השבת במרה, ונעשו שותף במעשה בראשית, וליכא דין בר מיצרא בשותף, ולפי"ז י"ל דמלאכה שאצל"ג יש בה איסור מה"ת, ומעתה אי"ל דשמרו את השבת משום שעשו מלאכה שאצל"ג, ועכ"ל דאיסור השביתה הוא משום דשבת אות הוא ביני ובין בני ישראל, וזה שייך רק לאחר מתן תורה, משא"כ ר"ל לשיטתו דס"ל דצריכין לקיים את כל התורה, ומהאי טעמא לא קיבלו בני ישראל את התורה, ואין הכרח לומר דבני ישראל שמרו את השבת במרה, ולדידיה י"ל דליכא איסור במלאכה שאצל"ג, ושפיר י"ל דהאבות שמרו השבת ע"י שעשו מלאכה שאצל"ג, ולכן שפיר ס"ל דעכו"ם ששבת חייב מיתה מקרא יום ולילה ודו"ק.

להערות: hoilmoshe@gmail.com

ל"ט מלאכות של שבת, וכמו שכתבנו ריש פ' תרומה, שקודם מלאכת המשכן דילפינן מיני' ל"ט מלאכות ותולדותיהם כיוצא בהם, הוצרך משה להודיע להם כל מלאכות בפרטות, וכיון שאמרו חז"ל בשבת (ב.) דכל הל"ט מלאכות ילפינן מלשון אלה הדברים שמספרו ל"ט עיי"ש, היינו דאמר אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל, שהודיע להם כל ל"ט מלאכות של שבת, וכיון שלא הוזהרו בפירושו על פרטי מלאכות, עד שבאו לסיני לא נקרא זה שמירה, אפילו אם לא עשו המלאכות, כיון שלא הוזהרו עליהם אינו בכלל שמירה, ואין לחשוב חילול אלא במה שהוזהרו ביום הששי, את אשר תאפו אפו ובשבת לא יהיה בו, ולכן נחשב לחילול מה שיצאו מן העם ללקוט, ומתוך בזה קושית התוס' בשבת (פ"ב.).

ובמסכת חולין (דף כ"ח.) הביא הגמרא, רבי אומר וזבחת וגו' כאשר צויתך, מלמד שנצטוו משה על הושט ועל הקנה ועל רוב אחד בעוף ועל רוב שנים בבהמה עיי"ש, והקשה הטו"ז בהל' שחיטה (ס"א.), דהלא בעלמא דרשינן על הנאמר בקרא כאשר צוך, דנצטוו במרה, ולמה נשתנה הך כאשר צויתך מן כאשר צוך עיי"ש, ובפליתי כתב לתרץ דלא קשה מידי, דבמרה לא נצטוו רק מצוות שיהגו תיכף מאז ולהלאה, וכמה מצוות שהקדים הקב"ה ליתן להם במרה עד נתינת כל התורה, אבל מצוה שלא חל עליהם תיכף רק לאחר זמן, מהיכי תיתי להקדימו במרה, רק נתנו בנתינת התורה, שאז באו כולם נהוגים תיכף או לאחר זמן, ובמדבר הא קיי"ל כר"ע במסכת חולין (דף י"ב.) דלא הצריכו בחולין שחיטה רק הותרה להם בשר נחירה, וא"כ איך ס"ד דנצטוו במרה על המצוה שלא חל עליהם תיכף רק לאחר ביאת הארץ ומה טובו במרה, וע"כ כאשר צויתך קאי על משה, שנצטוו על אחר ביאת הארץ עיי"ש. ולפי"ז י"ל דדברי הפני" הנ"ל תליא בפלוגתת הפליתי והנחלת יעקב הנ"ל, אי שבת במרה נצטוו היינו רק ללמוד הלכות שבת שיצטרכו לה לאחר מתן תורה, או שנצטוו על שמירת השבת, דאי ס"ל דנצטוו על שמירת השבת ואז נאסר להם אפילו מלאכה שאינה צריכה לגופה, ולכן י"ל דגם לאחר מ"ת מלאכה שאינה צריכה לגופה אסור מה"ת, משא"כ אי נימא דבמרה נצטוו רק על לימוד הל' שבת אבל שמירתה התחיל רק לאחר מ"ת, לא שייך לומר כדברי הפני" הנ"ל דהרי אז לא נאסרו בעשיית מלאכה שאינה צריכה לגופה.

ולכאורה יש להביא ראיה דבמרה נצטוו אשמירת שבת, דאיתא במסכת שבת (דף פ"ב.) דבשעה שעלה משה למרום, אמרו מלאכה"ש לפני הקב"ה מה לילוד אשה בינינו, אמר להם לקבל תורה בא, אמרו לפנינו תנה הודך על השמים עיי"ש, והמפ' כתבו (עין ספר ראש דוד פרשת בשלה, ובספר שמע יעקב פרשת במדבר) דטענת המלאכים היתה שהם צריכים לקבל התורה מכח דינא דבר מיצרא עיי"ש, וכתב בספר ויגד לאברהם על הגש"פ (דף פ"ו.) ד"ה ולהבין, דל"ש כאן דינא דבר מצרא, לפי"מ דאמרינן בשבת דכל השומר שבת נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית, וכיון דשבת כבר איפקודי במרה ונעשו שותפין עם הקב"ה נדחה לטענתם, משום דשותף עדיף ממצרן